

سنجش ویژگی‌های فردی - حرفه‌ای کارکنان مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از دیدگاه یکدیگر

دکتر هادی هراتی

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی ویژگی‌های فردی-حرفه‌ای و شغلی کارکنان مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد بر اساس نظرسنجی از کارکنان این مرکز انجام شد. این پژوهش از نوع پیمایشی-توصیفی بود که به روش سرشماری و با ابزار پرسشنامه انجام شد. جامعه آماری پژوهش شامل ۴۲ نفر از کارکنان مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد و حجم نمونه نیز برابر با جامعه پژوهش بود. از تعداد ۴۲ نفر، ۳۷ نفر شامل ۱۰ نفر مرد و ۲۷ نفر زن پرسشنامه را تکمیل و ارسال نمودند. یافته‌ها نشان داد، در همه معیارهای موردبررسی کارکنان مرکز مورد مطالعه، دارای وضعیت متوسط به بالایی بودند ولی باین وجود، از بین هشت معیار موردبررسی، معیار میزان انعطاف‌پذیری در همکاری‌های بین‌بخشی و همچنین معیار میزان تجربه یا توانایی لازم برای انجام امور محوله، بهترین وضعیت را در بین کارکنان این مرکز داشتند.

مقدمه

شناسایی وضعیت ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارکنان یک سازمان از دیدگاه کاربران و همکاران خود از اهمیت به‌سزایی برای سازمان برخوردار است. از این رو، در کتابخانه‌های دانشگاهی از جمله مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی هم‌شناسایی کارایی و ویژگی‌های فردی کارکنان می‌تواند علاوه بر داشتن نتایج کاربردی برای مسئولین این مرکز به‌منظور آشنایی بیشتر با ویژگی‌های کارکنان خود، برای افراد نیز جهت شناخت خود از دیدگاه یکدیگر دارای اهمیت ویژه باشد. تاکنون پژوهش‌های مختلفی در خصوص میزان رضایت کاربران کتابخانه‌های دانشگاهی از خدمات و کارکنان این مراکز (رحیمی و دیگران، ۱۳۸۹؛ کیان و دیگران، ۱۳۹۲؛ احمدی میرقائد و دیگران، ۱۳۹۴؛ افشار و دیگران، ۱۳۹۶)، انجام شده است. همچنین پژوهش‌هایی نیز در همین زمینه با محوریت مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد (منصوریان، ۱۳۷۹؛ حسینی و فتحیان، ۱۳۸۸؛ شهریار، ۱۳۹۲؛ محمدیان، ۱۳۹۵)، تدوین شده است. باین وجود، با بررسی‌های انجام شده، تاکنون پژوهشی در خصوص نظرسنجی از کارکنان مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد در خصوص بیان دیدگاه‌های آن‌ها در رابطه با همکاران خود صورت نگرفته است. لذا، هدف پژوهش حاضر، شناخت ویژگی‌های فردی، حرفه‌ای و شغلی کارکنان مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد بر اساس معیارهای مطرح شده است. معیارهای نظرسنجی شده در این پژوهش عبارت بودند از: میزان انعطاف‌پذیری با همکاران در انجام کارهای تخصصی

درون بخشی، میزان انعطاف پذیری و احترام به ارباب رجوع، میزان گرمی، صمیمیت و خوش رویی با همکاران، میزان تجربه یا توانایی لازم برای انجام امور محوله، میزان علاقه مندی به اشتراک گذاری دانش و تجربیات به همکاران، میزان انعطاف پذیری در همکاری های بین بخشی، میزان انتقاد پذیری در رابطه با بازخوردهای منصفانه همکاران، و ثبت منظم هر گونه ورود و خروج به/از محل کار. یافته های پژوهش حاضر، ضمن آگاهی بیشتر مسئولین مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی از ویژگی های فردی، حرفه ای و شغلی کارکنان خود، می تواند به عنوان یکی از ملاک های انتخاب کارمند نمونه نیز استفاده گردد.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پیمایشی- توصیفی بود که به روش سرشماری و با ابزار پرسشنامه انجام شد. جامعه آماری پژوهش حاضر کارکنان مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد به تعداد ۴۲ نفر بودند. با توجه به سرشماری بودن روش پژوهش، حجم نمونه برابر با جامعه پژوهش بود. لذا، پرسشنامه بین همه کارکنان مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد به صورت الکترونیکی توزیع گردید که تعداد ۳۷ نفر پرسشنامه را تکمیل و ارسال نمودند که از این تعداد ۱۰ نفر مرد و ۲۷ نفر زن بودند و این تعداد پرسشنامه مبنای تحلیل داده قرار گرفت. این تعداد نظر خود را در خصوص ۴۲ کارمند شاغل در مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد بیان نمودند.

یافته های پژوهش

یافته های پژوهش حاضر به صورت توصیفی و بر اساس هر یک از معیارهای بررسی شده و همچنین میانگین همه معیارها در ادامه ارائه می گردد.

معیار اول: میزان انعطاف پذیری با همکاران در انجام کارهای تخصصی درون بخشی

کارکنان کتابخانه در هر بخش و وظایفی را برعهده دارند و معیار میزان انعطاف پذیری با همکاران در انجام کارهای تخصصی درون بخشی برای این منظور بررسی شده است که مشخص گردد از دیدگاه کارکنان، این میزان انعطاف در همکاری های درون بخشی بین آنها تا چه حد است. به عبارتی با سنجش معیار میزان انعطاف پذیری با همکاران در انجام کارهای تخصصی درون بخشی، وضعیت توجه و همکاری بین کارکنان در انجام وظایف یکدیگر در یک بخش از کتابخانه شناخته می شود. بر اساس این معیار، همه کارکنان با میزان بیشتر از حد متوسط در انجام کارهای تخصصی درون بخشی دارای انعطاف پذیری مناسبی بودند. از بین ۴۲ نفر تعداد ۲۶ نفر برابر با ۶۱/۹ درصد انعطاف پذیری زیاد و تعداد ۶ نفر برابر با ۱۴/۳ درصد میزان انعطاف پذیری خیلی زیادی داشتند. میزان انعطاف پذیری در انجام کارهای تخصصی درون بخشی سایر کارکنان به تعداد ۱۰ نفر برابر

با ۲۳/۸ درصد بیش از متوسط و کمتر از حد زیاد بود.

معیار دوم: میزان انعطاف‌پذیری و احترام به ارباب‌رجوع

در این معیار نظر همکاران در خصوص میزان انعطاف‌پذیری و احترام به ارباب‌رجوع از دیدگاه یکدیگر بررسی شد. یافته‌ها نشان داد، احترام به ارباب‌رجوع در بین همه کارکنان بیشتر از حد متوسط بود. از بین ۴۲ نفر، میزان انعطاف‌پذیری و احترام به ارباب‌رجوع توسط کارکنان به تعداد ۵ نفر برابر با ۱۲ درصد، بیش از متوسط و کمتر از حد زیاد بود. علاوه بر این، تعداد ۲۹ نفر برابر با ۶۹ درصد انعطاف‌پذیری و احترام به ارباب‌رجوع نسبتاً زیاد و تعداد ۸ نفر برابر با ۱۹ درصد میزان انعطاف‌پذیری خیلی زیادی داشتند.

معیار سوم: میزان گرمی، صمیمیت و خوش‌رویی با همکاران

یکی از عوامل موفقیت سازمان‌ها از جمله کتابخانه‌ها، ارتباط مناسب و دوستانه همکاران با یکدیگر و جو مناسب کاری است. بر این اساس، در این معیار میزان گرمی، صمیمیت و خوش‌رویی با همکاران موردسنجش قرار گرفته است. بر اساس دیدگاه همکاران نسبت به یکدیگر، در این معیار نیز همه کارکنان دارای وضعیت متوسط به بالایی بودند. از بین ۴۲ نفر تعداد ۳۰ نفر برابر با ۷۱/۴ درصد صمیمیت و خوش‌رویی زیاد و تعداد ۶ نفر برابر با ۱۴/۳ درصد میزان صمیمیت و خوش‌رویی خیلی زیادی داشتند. میزان گرمی، صمیمیت و خوش‌رویی سایر کارکنان با یکدیگر به تعداد ۶ نفر برابر با ۱۴/۳ درصد بیش از متوسط و کمتر از حد زیاد بود.

معیار چهارم: میزان تجربه یا توانایی لازم برای انجام امور محوله

در این معیار میزان توانایی کارکنان در انجام وظایف و امور محوله از دیدگاه سایر همکاران موردبررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد، همه کارکنان دارای وضعیت متوسط به بالایی بودند. از بین ۴۲ نفر تعداد ۲۷ نفر برابر با ۶۴/۳ درصد میزان تجربه یا توانایی نسبتاً زیادی برای انجام امور محوله و تعداد ۱۱ نفر برابر با ۲۶/۲ درصد میزان تجربه یا توانایی خیلی زیادی برای انجام امور محوله داشتند. میزان تجربه یا توانایی لازم برای انجام امور محوله سایر کارکنان به تعداد ۴ نفر برابر با ۹/۵ درصد بیش از متوسط و کمتر از حد زیاد بود.

معیار پنجم: میزان علاقه‌مندی به اشتراک‌گذاری دانش و تجربیات به همکاران

اشتراک دانش در یک سازمان از جمله کتابخانه می‌تواند به بهره‌وری بهتر آن سازمان کمک نماید. کتابخانه‌ها می‌توانند با تشویق کارکنان خود به اشتراک دانش یکدیگر، فعالیت‌ها و ارائه خدمات خود را بهبود بخشیده و رضایتمندی مراجعه‌کنندگان را به همراه داشته باشند. بر این اساس، این معیار به بررسی میزان علاقه‌مندی به اشتراک‌گذاری دانش و تجربیات کارکنان بین یکدیگر تدوین شده است. در این معیار نیز همه کارکنان

وضعیت متوسط به بالایی داشتند. از بین ۴۲ نفر، میزان علاقه‌مندی به اشتراک‌گذاری دانش و تجربیات، به تعداد ۱۰ نفر برابر با ۲۳/۸ درصد بیش از متوسط و کمتر از حد زیاد بود. علاوه بر این، تعداد ۲۹ نفر برابر با ۶۹ درصد علاقه‌مندی نسبتاً زیادی به اشتراک‌گذاری دانش و تجربیات خود با همکاران و تعداد ۳ نفر برابر با ۷/۲ درصد علاقه‌مندی خیلی زیادی به اشتراک‌گذاری دانش و تجربیات خود با همکاران را داشتند.

معیار ششم: میزان انعطاف‌پذیری در همکاری‌های بین بخشی

انعطاف‌پذیری در همکاری‌های بین بخشی در یک کتابخانه می‌تواند به کتابخانه در پیشبرد بهتر اهداف خود کمک نماید. گاهی پیش می‌آید که به‌صورت دوره‌ای یا فصلی ممکن است در یکی از بخش‌های کتابخانه فعالیتی ایجاد گردد که نیاز به همکاری سایر کارکنان کتابخانه باشد. از جمله این فعالیت‌ها می‌توان به شلف خوانی (قفسه خوانی) بخش‌های مختلف کتابخانه از جمله امانت، نشریات و مرجع و یا خرید کتاب و منابع اطلاعاتی از نمایشگاه‌های کتاب و آماده‌سازی آن‌ها توسط بخش سفارشات و ... نام برد. بر این اساس، در این معیار به بررسی میزان انعطاف‌پذیری کارکنان در همکاری‌های بین بخشی پرداخته شد. یافته‌ها بیانگر این بود که همه کارکنان در این معیار، دارای وضعیت متوسط به بالایی بودند و از بین ۴۲ کارمند، تعداد ۲ نفر برابر با ۴/۸ درصد، انعطاف‌پذیری خیلی زیادی و تعداد ۲۹ نفر برابر با ۶۹ درصد، انعطاف‌پذیری نسبتاً زیادی در همکاری‌های بین بخشی داشتند. علاوه بر این، تعداد ۱۱ نفر برابر با ۲۶/۲ درصد انعطاف‌پذیری بیش از متوسط و کمتر از حد زیاد در این خصوص داشتند.

معیار هفتم: میزان انتقادپذیری در رابطه با بازخوردهای منصفانه همکاران

یکی دیگر از معیارهای موردبررسی میزان انتقادپذیری کارکنان در رابطه با بازخوردهای منصفانه همکاران است. در واقع با سنجش این معیار، مشخص خواهد شد که کارکنان کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد تا چه حد انتقادپذیر بوده و حاضر هستند در برابر انتقادهای منصفانه تغییر عقیده داده و در راستای فعالیت‌های منصفانه ارائه خدمات نمایند. نتایج پژوهش حاضر در خصوص این معیار نشان داد، از ۴۲ نفر کارمند کتابخانه، تعداد ۳ نفر برابر با ۷/۲ درصد انتقادپذیری خیلی زیادی و تعداد ۲۵ نفر برابر با ۵۹/۵ درصد انتقادپذیری نسبتاً زیادی داشتند. سایر همکاران یعنی ۱۴ نفر برابر با ۳۳/۳ درصد دارای میزان انتقادپذیری بیش از متوسط و کمتر از حد زیاد بودند. به‌طور کلی با توجه به اینکه وضعیت همه کارکنان در این معیار بیش از متوسط بود می‌توان بیان داشت که همه کارکنان کتابخانه مرکزی انتقادپذیر هستند.

معیار هشتم: ثبت منظم هرگونه ورود و خروج به/از محل کار

آخرین معیار بررسی شده، وضعیت نظم و انضباط کارکنان در خصوص ثبت منظم ورود و خروج به/از محل کار بود. در این معیار نیز همه کارکنان دارای وضعیت متوسط به بالایی بودند. در این معیار، از بین ۴۲ نفر تعداد ۵ نفر برابر با ۱۲ درصد دارای وضعیتی بین متوسط تا زیاد بودند. علاوه بر این تعداد ۱۵ نفر برابر با ۳۵/۷ درصد دارای نظم ورد و خروج نسبتاً زیاد و تعداد ۲۲ نفر برابر با ۵۲/۳ درصد دارای نظم ورد و خروج خیلی زیادی بودند.

میانگین همه معیارها

در نهایت میانگین همه معیارها محاسبه گردید. نتایج با توجه به میانگین همه معیارها نشان داد، همه کارکنان در وضعیت متوسط به بالایی بودند. از تعداد ۴۲ نفر تعداد ۳۰ نفر برابر با ۷۱/۵ درصد دارای وضعیت نسبتاً زیاد و تعداد ۴ نفر برابر با ۹/۵ درصد دارای وضعیت خیلی زیادی بودند. سایر کارکنان به تعداد ۸ نفر برابر با ۱۹ درصد، وضعیتی بین متوسط و زیاد بر اساس میانگین همه معیارهای بررسی شده داشتند.

نتیجه گیری و پیشنهادها

همان طور که یافته‌های پژوهش نشان داد در همه معیارهای مورد بررسی کارکنان وضعیت مناسبی داشتند؛ ولی از بین همه معیارهای بررسی شده، به طور کلی کارکنان در دو معیار میزان انعطاف پذیری در همکاری‌های بین بخشی با تعداد ۴۰ نفر برابر با ۹۵/۲ درصد و معیار میزان تجربه یا توانایی لازم برای انجام امور محوله با تعداد ۳۸ نفر برابر با ۹۰/۵ درصد دارای وضعیت انعطاف پذیری زیاد و خیلی زیادی بودند. علاوه بر این، نتایج نشان داد، در معیار میزان انتقادپذیری در رابطه با بازخوردهای منصفانه، تعداد ۲۸ نفر از کارکنان برابر با ۶۶/۷ درصد دارای انتقادپذیری زیاد و خیلی زیادی بودند؛ که این معیار نسبت به سایر معیارهای مورد بررسی، درصد کمتری را به خود اختصاص داد.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، به مسئولین مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی پیشنهاد می شود کارکنانی که در وضعیت بسیار خوبی از لحاظ معیارهای مورد بررسی قرار داشتند را مورد تشویق قرار دهند.

منابع:

احمدی میرقائد، احمد رضا؛ ملکی، رضا؛ و مومنی، عصمت. (۱۳۹۴). سنجش کیفیت خدمات کتابخانه مرکزی دانشگاه علم و فرهنگ از دیدگاه کاربران. فصلنامه مطالعات دانش شناسی، ۱(۴)، ۱۰۷-۱۲۸.

افشار، زهره؛ رضوی، علی اصغر؛ فرامرزی، محبوبه؛ طهماسبی لیمونی، صفیه؛ و یزدانی چراتی، جمشید. (۱۳۹۶). ارزیابی رضایت کاربران از خدمات کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی مازندران. مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ۲۷(۱۵۲)، ۱۸۵-۱۹۱.

حسینی، وجیهه؛ و فتحیان، اکرم. (۱۳۸۸). بررسی میزان و عوامل مؤثر بر رضایتمندی استفاده‌کنندگان از خدمات بخش اطلاع‌رسانی مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۲(۲)، ۹۵-۱۱۸.

رحیمی؛ کرمی، طاهره؛ فرهادی، مهران؛ و مرادحاصلی، منصوره. (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر میزان رضایت کاربران از کتابخانه دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۳(۴)، ۵۱-۶۶.

شهریاری، فاطمه. (۱۳۹۲). بررسی نقش فرهنگ سازمانی حاکم بر کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی و آزاد اسلامی شهر مشهد در رضایت کاربران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده دانشگاه بین‌المللی امام رضا علیه‌السلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

کیان، مرجان؛ نریمانی، حسین؛ و ریاحی‌نیا، نصرت. (۱۳۹۲). شناسایی عوامل مؤثر بر رضایتمندی کاربران از بخش خدمات اطلاع‌رسانی کتابخانه مرکزی دانشگاه مازندران. فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۳(۴)، ۴۱-۵۸.

محمدیان، زهرا. (۱۳۹۵). شناسایی عوامل اثرگذار بر وفاداری مراجعان و تأثیر وفاداری بر پیامدها در کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

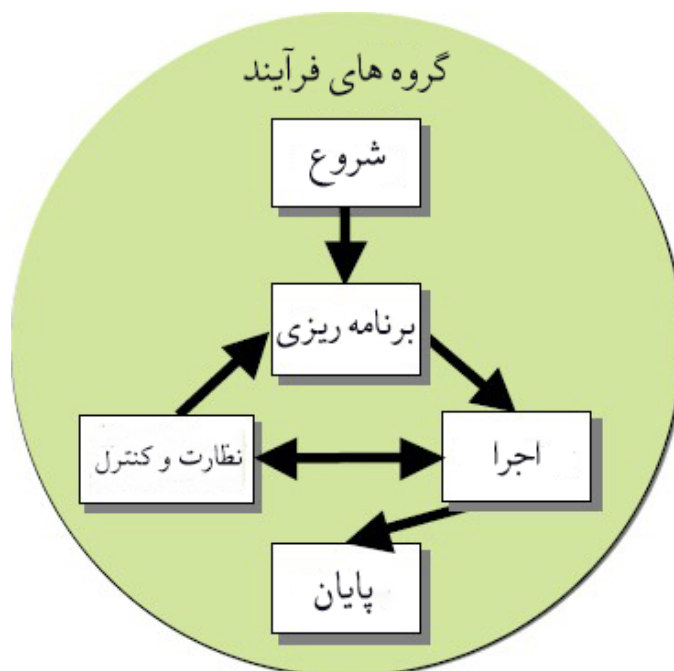
منصوریان، یزدان. (۱۳۷۹). بررسی میزان و آمار مؤثر بر رضایتمندی استفاده‌کنندگان از خدمات اطلاع‌رسانی رایانه در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳(۴)، ۳۷-۵۸.

رهبری یک فرد با عنوان مدیر پروژه و در قالب یک سازمان اجرایی تحت عنوان سازمان پروژه در چارچوب یک برنامه معین انجام می رسند.^۳

در جای دیگری^۴ پروژه این گونه تعریف شده است: "مجموعه ای از فعالیت ها که برای دستیابی به منظور یا هدفی خاص انجام می گیرند."

مدیریت پروژه فرایندی است که جریان دوره زندگی پروژه را از آسان ترین راه و با بهترین نتیجه، در راستای دستیابی به هدفهای پروژه، برنامه ریزی و هدایت می کند. فرایند مدیریت پروژه را به شکلها و مراحل گوناگونی طبقه بندی و تعریف کرده اند. این فرایند، به طور ساده از پنج کارشروع، برنامه ریزی، اجرا، نظارت و کنترل و پایان تشکیل شده است.^۵

ویژگی های یک پروژه

- پروژه یک کار منحصر به فرد، جدید و غیر تکراری است.
- پروژه برای تحقق یک نتیجه عینی انجام می شود که بعد از اتمام پروژه، این نتیجه در قالب یک محصول، ارائه خدمت یا تعهد باید به طور مشهود قابل تحویل باشد.

۳. رادنی ترنر. جی؛ رضوان جو، سلما، مترجم "شیوه رهبری مدیران پروژه، یکی از عوامل موفقیت در مدیریت پروژه ها" فصلنامه مدیریت پروژه، شماره ۱۰، زمستان ۱۳۸۷، ص. ۵۱-۳۸

۴-مدیریت و کنترل پروژه؛ علی حاج شیر محمدی؛ ص. ۴۱

۵-برنامه ریزی و کنترل پروژه؛ محمود نادری پور؛ ص. ۵۳۳

- پروژه موقتی است، یک نقطه شروع و پایان مشخص داشته و زمان آن نامحدود نیست.
- برای تحقق این نتیجه باید بتوان پروژه را به بسته های کاری مشخص، غیر تکراری و گسسته ای تقسیم نمود که هر یک از آنها دارای زمان محدودی بوده و روابط وابستگی خاصی بین آنها حاکم است.
- هر یک از این بسته های کاری یا فعالیت ها نیازمند منابع کاری و مصرفی مختلفی هستند.
- بودجه آن محدود و قابل پیش بینی است و باید یک حمایت کننده مالی داشته باشد.

انواع پروژه

با توجه به ویژگی های ذکر شده برای پروژه، به هر فعالیتی که آنها را داشته باشد، پروژه گفته می شود و از ابزارهای مربوط برای مدیریت آن ها استفاده شود. پروژه می تواند شامل موارد زیر باشد:

- ۱- پروژه های عمرانی: مانند ساخت بزرگراه پل، احداث سد، ساختمان، مجتمع مسکونی و ...
- ۲- پروژه های صنعتی: ساخت کارخانه فولادسازی، اتومبیل سازی و ...
- ۳- پروژه های تحقیقاتی: مانند مطالعه بازار، تهیه و اجرای برنامه های تبلیغاتی، تحقیقات امکان سنجی و ..
- ۴- پروژه های فرهنگی: مانند ساخت فیلم سینمایی، برگزاری سمینار، برگزاری جشنواره و ...
- ۵- پروژه های محصول ثابت: ساخت کشتی، هواپیما و ...
- ۶- پروژه های سیستمی: پیاده سازی سیستم Six Sigma، ISO 9000، ..

نرم افزارهای مدیریت پروژه

برای انتخاب نرم افزار مدیریت پروژه مناسب باید نکات و ویژگی هایی را در نظر گرفت که مهمترین آنها برنامه ریزی، میزان پیشرفت پروژه، گزارش پروژه، ذخیره سازی فایل ها و خروجی های پروژه، ارتباط گیری اعضاء پروژه، امکان هماهنگ سازی با نرم افزارهای دیگر و رابط کاربری می باشند. در اینجا دو نرم افزار مهمی که در مدیریت پروژه مورد استفاده قرار می گیرد، به طور مختصر توضیح داده می شود.

(P6) Primavera Enterprise6

نرم افزار پریماورا در اصل نام تجاری محصولاتی می باشد که در مسیر مدیریت، پروژه را تکمیل می نماید. نرم افزار پریماورا برای اولین بار در سال ۱۹۸۳ میلادی (۱۳۶۲ شمسی) به وسیله شرکت سیستم های پریماورا معرفی گردید که بعد از معرفی و خرید امتیاز شرکت به دست اوراکل تحت کنترل این شرکت عرضه گردیده شد.

یک نرم افزار مدیریت پروژه است که در صنعت پروژه کاربرد زیادی دارد از شروع (P6) پریماورا از قسمت قرارداد آغاز می گردد و تا پایان پروژه ادامه دارد و کارهای ثبت، پیگیری و کنترل را انجام می دهد که پروژه را کنترل می نماید مدارک فنی، هزینه ها، قراردادها، (Primavera) های پر کاربرد نرم افزار پریمایر تدارکات کالا، مجموعه مکاتبات، صورت جلسات و تغییرات در پروژه را می توان اشاره نمود.

نرم افزار مدیریت پروژه پریمایر با همه امکانات بالایی که در ساخت گزارش دارد می توان انواع گزارشات گوناگون مورد بحث را از آخرین وضعیت پروژه ارایه نمود.

در نرم افزار مدیریت پروژه پریماورا تمامی اطلاعات و پرونده ها به شکل منظم و با ارتباط منطقی ذخیره و نتایج گزارشات، فرم ها و مدارک به سادگی و سرعت در اختیار افراد مجاز قرار می گیرد.^۷

یکی از مشکلاتی که سازمانهای پروژه محور با آن مواجه هستند، یکپارچه سازی فرآیند مدیریت، برنامه ریزی و کنترل پروژه های سازمان است. این گونه سازمان ها تمایل دارند تمام پروژه ها را بصورت یکپارچه (تلفیقی)، برنامه ریزی و کنترل نمایند.

این نرم افزار برای این نوع سازمان ها بسیار مفید است. با استفاده از این نرم افزار به راحتی می توان ساختار پروژه ها (EPS) را در سلسله مراتب شرکت تعریف نمود. این ساختار تشکیل دهنده پروژه های سازمان بصورت سلسله مراتبی است. سپس می توان ساختار سازمانی و مسئولیتها (OBS) را برای مدیریت پروژه ها تعریف نمود. حتی تعریف منابع نیز بصورت سلسله مراتبی و در داخل سازمان انجام می شود. البته با وجود اینکه این نرم افزار اساساً برای سازمان های پروژه ای طراحی شده است، می توان از آن برای پروژه های مستقل نیز استفاده نمود.

Project Management (EPM) Enterprise

به منظور مدیریت بهتر پروژه ها و منابع نیاز به سیستم های جامع مدیریت پروژه به خصوص در سازمان هایی با محوریت پروژه ها احساس می شود.

⁷ <https://elearnpars.org> برگرفته از سایت اینترنتی

شرکت مایکروسافت سیستمی تحت عنوان Project Management Enterprise که به صورت اختصار EPM نامیده می‌شود؛ را ارائه کرده است. محوریت اصلی راه حل جامع مدیریت پروژه سازمانی بر پایه همسو سازی استراتژیک سازمان قرار دارد و کلیه سیستم‌های مورد نیاز سازمان حول آن به یکپارچگی می‌رسند. این سیستم‌ها مدیریت پروژه، مدیریت منابع، مدیریت مدارک و اسناد پروژه و بستر ارتباطی و همکاری اطلاعاتی سازمان را برای مدیران، اعضای تیم پروژه، مدیران ارشد سازمانی و سایر افراد مرتبط با پروژه فراهم می‌آورند.

مدیریت پروژه و کتابخانه ها

روشهای برنامه ریزی و کنترل پروژه از گذشته در زمینه های عمرانی و احداث صنایع به خصوص پروژه های بزرگ در کشور مورد استفاده قرار می گرفته است، اما در سایر زمینه ها از جمله پروژه های تحقیقاتی و فعالیت هایی که به کتابخانه اختصاص دارد؛ ماهیتا از ابهاماتی نظیر مشخص نبودن جزئیات برخی کارها، عدم وجود قطعیت در اکثر زمان های برآوردی فعالیت ها، مواجه شدن با بن بست حین اجرای پروژه لزوم از سرگیری رشته جدیدی از امور و ... برخوردارند، کمتر مورد توجه قرار گرفته و توان برنامه ریزی، نظارت، بهره برداری مناسب از منابع و کنترل هزینه ها را به شدت کاهش داده است.⁸

مدیریت هر نوع پروژه در کتابخانه ها، آرشیوها و موزه ها بدون استفاده از شکل های فناوری اطلاعاتی و ارتباطی درک ناپذیر است. در چنین سازمان هایی معمولاً سیاست گذاری، برنامه ریزی، نظارت و کنترل و ثبت یادگیری از پروژه ها به صورت سازمان یافته و مدون انجام نمی شود و منجر به بروز برخی مشکلات زیر می شود. تجاوز پروژه ها از دامنه زمان و بودجه تعریف شده، اتلاف منابع به دلیل عدم به اشتراک گذاری منابع بین پروژه های مختلف، پایین بودن سطح پاسخگویی مدیران پروژه ها پایین بودن بهره وری منابع به دلیل یکپارچه نبودن فعالیتهای مدیریت پروژه در سازمان، افزایش نسبت اقدامات اصلاحی اقدامات پیشگیرانه، بالا بودن میزان خطاها و تکرار اشتباهات به دلیل عدم اطلاع رسانی و یادگیری از سایر پروژه ها، نبود نظام مدیریت پروژه در سازمان اغلب به دلیل عدم آگاهی مدیران سازمان ها نسبت به اهمیت و ارزش افزوده آن است که این مقوله ایجاد می کند.

همچنین مدیر پروژه، یکی از فاکتورهای موفقیت در امر مدیریت پروژه می باشد. پژوهشهایی که تاکنون در مورد فاکتورهای موفقیت پروژه نوشته شده اند، اغلب توجه چندانی به تاثیر مدیر پروژه نداشته اند و شیوه رهبری و توانایی های او را در موفقیت پروژه در نظر نمی گیرند، اما این نتیجه گیری برخلاف نتایج به دست آمده از

8 - رضایی، حسین و دیگران "بررسی سیستم اطلاعات مدیریت پروژه در واحدهای پژوهشی" مجله علمی تخصصی رویکردهای پژوهشی

پژوهش های حوزه عمومی مدیریت است که شیوه رهبری و توانایی های مدیران بر عملکرد سازمان ها تاثیر مستقیم دارد.^۹

نتیجه گیری

با توجه به مباحث ذکر شده و همچنین مشکلاتی که در این زمینه در سازمان هایی نظیر کتابخانه ها وجود دارد؛ مدیریت پروژه را در این سازمانها باید به اندازه و موثر به کار گرفت و از اصول و استانداردها استفاده نمود و به تناسب سازمان منابع در اختیار و سطح دانش مدیران آن را بومی سازی کرد؛ به عبارت دیگر ایجاد فرآیندهای پیچیده و حجیم در ارتباط با مدیریت پروژه نه تنها از اثربخشی آن می کاهد و کارکنان سازمان را نسبت به آن بدبین و منزجر می سازد، بلکه باعث تولید اطلاعات زیاد ناکارآمد و بلا استفاده نیز در سازمان می شود. در چنین حالتی معمولاً کارکنان درگیر در پروژه ها سیستم جدید را به صورت موازی با روش سنتی خود مورد استفاده قرار می دهند و ابزارهای سیستم جدید را نه به صورت موثر بلکه به حالت نمایشی به کار می گیرند در این حالت به دلیل به کارگیری موازی روش سنتی و سیستم مدیریت پروژه حجم کار کارکنان و در نتیجه نارضایتی آنها نسبت به نظام مدیریت پروژه افزایش می یابد که این نارضایتی موجب می شود تا از یک سو تمایل به کنار گذاشتن آن تقویت شود و از سوی دیگر بازخوردهای منفی نسبت به سازمان مدیریت پروژه ایجاد شده و فلسفه وجودی آن زیر سوال می رود.

پس باید برای استقرار نظام مدیریت پروژه در سازمانهایی مثل مراکز تحقیقاتی و کتابخانه ها باید یک متولی و مرکز دارای قدرت و اختیار در سازمان ایجاد نمود که در آن همه پروژه های سازمان به صورت یکپارچه سیاست گذاری و برنامه ریزی شده و تحت نظارت و کنترل قرار گیرد و در نهایت تجارب حاصل از اجرای پروژه ها در این مرکز ثبت شده و در سازمان انتشار یابد. وظایف این مرکز را می توان در سه بخش کلی تحقیق و توسعه، راهبری پروژه ها و مدیریت دانش خلاصه نمود.^{۱۰}

۹- رادنی ترنر. جی؛ رضوان جو، سلما، مترجم " شیوه رهبری مدیران پروژه، یکی از عوامل موفقیت در مدیریت پروژه ها" فصلنامه مدیریت پروژه، شماره ۱۰، زمستان ۱۳۸۷، ص. ۵۱-۳۸

۱۰- لاهیجی، نسیم "نظام مدیریت پروژه در سازمان ها" مجله عصر مدیریت، سال چهارم، شماره چهاردهم، خرداد ۱۳۸۹، ص ۱۰۱-۱۰۰

منابع و مواخذ

- حاج شیر محمدی، علی/ ۱۳۷۹ مدیریت و کنترل پروژه. اصفهان: جهاد دانشگاهی.
- دانش، فرشید/ ۱۳۹۴ نقدی بر کتاب مدیریت پروژه در کتابخانه ها، آرشیوها و موزه ها. فصلنامه نقد کتاب اطلاع رسانی و ارتباطات، شماره ۷، ۴۸-۴۱
- رادنی ترنر. جی/ ۱۳۸۷ شیوه رهبری مدیران پروژه، یکی از عوامل موفقیت در مدیریت پروژه ها. (سلما رضوان جو، ترجمه) فصلنامه مدیریت پروژه، شماره ۱۰، ۵۱-۳۸
- رضایی، حسین/ ۱۳۹۷ بررسی اطلاعات مدیریت پروژه در واحدهای پژوهشی. مجله علمی تخصصی رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، شماره ۵، ۲۷-۱۴
- سبزه پرور، مجید/ ۱۳۹۲ مرجع درسی و کاربردی کنترل پروژه به روش گام به گام. تهران: سازمان برنامه و بودجه.
- لاهیجی، نسیم/ ۱۳۸۹ نظام مدیریت پروژه در سازمان ها. مجله عصر مدیریت، شماره ۱۴، ۱۰۲-۱۰۱
- نادری پور، محمود/ ۱۳۷۲ برنامه ریزی و کنترل پروژه. تهران: سازمان برنامه و بودجه

کتابخانه مجازی و نقش آن در یادگیری الکترونیکی

مریم مرادخواه

چکیده

با ورود فناوری اطلاعات^۱ و ارتباطات^۲ به کتابخانه‌ها در دهه‌های اخیر، کتابخانه‌های سراسر دنیا دستخوش تحول شدند و به تدریج کتابخانه‌های خودکار، الکترونیکی، دیجیتالی و مجازی ظهور کردند. فراهم کردن وبسایت‌های اینترنتی و پایگاه‌های اطلاعاتی، کتابخانه‌ها را به یک محیط مجازی و دیجیتالی جهت تبادل اطلاعات تبدیل کرده است که نقش آموزشی آنان بیش از پیش در این محیط نمایان می‌شود. با توجه به شیوع فراگیر بیماری کوید ۱۹ در سراسر جهان و کاهش امکان حضور در محیط کتابخانه و نیاز بیش از پیش به استفاده از امکانات برخط، در این مقاله پس از بررسی جوانب مختلف کتابخانه‌های مجازی مساله یادگیری الکترونیکی و نقش کتابخانه‌های مجازی در این آموزش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

کتابخانه، کتابخانه مجازی، کتابخانه الکترونیکی، یادگیری، یادگیری الکترونیکی، کوید ۱۹

مقدمه

کتابخانه‌ها در طول تاریخ همواره مرکز نگهداری، بهره‌برداری و اشاعه اطلاعات و دانش بشری بوده‌اند. افزایش روزافزون حجم اطلاعات، گسترش سریع اینترنت، تولید قالب‌های گوناگون اطلاعاتی، پیدایش و تحول چندرسانه‌ای‌ها^[۱] و تمایل فزاینده پژوهشگران به دسترسی به قالب‌های الکترونیکی اطلاعات، نقش و عملکرد کتابخانه‌ها را در جهان امروز دستخوش تحول ساخته است. فناوری اطلاعات و ارتباطات بر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی تاثیر فراوان گذاشته و باعث تغییر و تحول در آنها شده‌اند و زمینه برای ظهور کتابخانه‌های خودکار، الکترونیکی، دیجیتالی و مجازی فراهم کرده‌اند. انواع گوناگون کتابخانه‌ها (دانشگاهی، ملی، عمومی یا انتفاعی) در سراسر جهان دستخوش یک فرآیند دگرگونی هستند و نیروی محرکه این فرآیند، در اصل این واقعیت است که جامعه به‌طور کلی در حال حرکت به سوی شیوه نوینی از زندگی است که در آن اطلاعات الکترونیکی کالای محوری است.

کتابخانه مجازی چیست؟

کتابخانه مجازی، کتابخانه الکترونیکی، کتابخانه پیوسته، کتابخانه رقمی، کتابخانه بدون دیوار و کتابخانه شبکه‌ای، همگی عبارات و اصطلاحاتی هستند که برای اشاره به کتابخانه‌های موجود در محیط شبکه‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرند. با این حال هرکدام از این موارد با توجه به زمینه و ویژگی‌های منحصر به فرد از بسط و توسعه کتابخانه سنتی تا کتابخانه کاملاً خودکار و مستقل و یا ترکیبی از هر دو، به هویتی مجزا و معین اشاره دارند.

یک دهه پیش «هاراج» کتابخانه مجازی را چنین تعریف کرد: "کتابخانه مجازی جایی است که در آن کاربران دسترسی به مجموعه بسیار بزرگی از اطلاعات، به صورت سریع و همزمان و بیش از اطلاعات موجود فعلی دارد. وی بدون تاخیر و در همان حال به دانش جهانی دسترسی دارد."

درباره نقش کتابخانه مجازی بسیار نوشته و بحث و تبادل نظر کرده‌اند. به موازات توسعه فناوری و مطرح شدن وب به عنوان رهیافتی استاندارد برای اشاعه محتوا و خدمات کتابخانه، از صفحات وب (تحت عنوان کتابخانه مجازی) برای بسط و توسعه خدمات در محیط شبکه استفاده می‌شود. این کتابخانه‌های مجازی، خدمات و محتوای مشابه با نوع ارائه‌شده در کتابخانه‌های سنتی، منتهی در قالبی الکترونیکی، دارند. صفت مجازی بیشتر به فقدان بعد مکانی این نوع کتابخانه اشاره دارد و این نوع کتابخانه‌ها وجود فیزیکی نداشته، روی شبکه‌های کامپیوتری ایجاد شده و در دسترس مراجعان قرار می‌گیرند. بدین خاطر کتابخانه‌های نامرئی نیز خوانده می‌شوند.

از دیدگاه کاگ گاپن^[۲] کتابخانه مجازی "مفهومی است مبتنی بر دسترسی از راه دور به محتوا و خدمات کتابخانه‌ها و دیگر مراکز اطلاع‌رسانی، مرکب از مجموعه‌هایی از منابع روزآمد و پراستفاده در دو قالب چاپی و الکترونیکی و به کتابخانه‌های جهان اطلاعات تجاری و منابع دانش به منظور کاربری و اشاعه آنها.

در واقع کاربر چنین کتابخانه‌ای از همه جهات تحت تاثیر کتابخانه‌ای است که در آن با استفاده از فناوری، منابع و خدمات بسیاری از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی فراهم شده است.

پیدایش کتابخانه‌های مجازی

پیشرفت سریع فناوری‌ها اطلاعاتی و ارتباطی، تاثیر فراوانی بر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی گذاشت و موجب تحولات عظیم در آنها شد. کتابخانه‌ها که همواره در مراحل مختلف، سعی داشته‌اند با پیشرفت‌های موجود گام بردارند، این بار پذیرای تغییرات و تحولات فناورانه شدند. به این ترتیب، فرصتی فراهم شد تا اطلاعات بر روی رایانه‌ها و دیگر ابزار فناورانه نوین ذخیره شوند و کاربران بتوانند از محل کار یا منزل خود از طریق به بکارگیری فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، به منابع موجود در کتابخانه‌ها دسترسی داشته باشند. کتابخانه‌ها که به تدارک منابع آموزشی می‌پرداختند، این بار در فضای مجازی و تحت تاثیر فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، به خدمت‌رسانی مشغول شدند. بنابراین، شکل تازه‌ای از کتابخانه‌ها پدید آمد که کتابخانه مجازی نام گرفت.

اصطلاح "کتابخانه مجازی" برای اولین بار در اوایل دهه ۱۹۹۰ به کار برده شد و امروزه به یکی از اصطلاح‌های متداول در متون کتابداری و اطلاع‌رسانی تبدیل شده است.

. آبراهام، الکساندر: کتابخانه‌ها و آموزش از راه دور. فصلنامه کتاب، بهار و تابستان ۱۳۷۶. ص ۱۲۵-۱۳۳

اینترنت، عامل مؤثر توسعه کتابخانه‌های مجازی بوده است. کتابخانه‌های مجازی، در واقع یک کتابخانه در فضای اینترنت است که در آن، منابع به صورت پیوسته قابل دسترسی هستند. این کتابخانه‌ها مجموعه‌هایی سازمان‌یافته از اطلاعات رقمی دارند و امکان دستیابی به فهرست‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی را فراهم می‌سازند و پژوهشگران را به سوی منابعی که به سختی پیدا می‌شوند هدایت می‌کنند و ارائه همه این خدمات به‌طور شبانه‌روزی و در هفت روز هفته از طریق وبسایت‌های آنها انجام‌پذیر هستند، بدون اینکه از نظر فیزیکی به مکانی برای مراجعه فرد جهت درخواست و دسترسی به اطلاعات نیاز باشد.

- آنجلو، باربارا: "کتابخانه مجازی چیست؟" ترجمه حیدر مختاری. کاما، سال سوم شماره ۱۴ و ۱۵

کتابخانه‌های مجازی، نمونه رشد توانایی و انسجام پروتکل‌های سرویس‌دهنده/سرویس‌گیرنده و به‌ویژه (<http>) است که دسترسی به اطلاعات موجود در شبکه اینترنت را ممکن می‌سازد. کتابخانه‌های مجازی اولیه در واقع فهرستی از پیوندهای مرتبط به یک موضوع خاص بودند که توسط کتابداران جمع‌آوری می‌شدند تا کاربران را تا حدودی در پیدا کردن اطلاعات مورد علاقه خود یاری کنند. با رشد کردن و گسترش یافتن مقدار اطلاعات موجود، نگهداری و مدیریت آنها نیز مشکل‌تر می‌گردد. برای حل این مشکلات، همکاری در زمینه خودکارسازی فعالیت‌ها، گسترش دامنه کار و ارائه طرح‌های انعطاف‌پذیر به عنوان زیربنای فعالیت‌ها درآمده است.

از سوی دیگر، توسعه نظام‌های خودکار برای نمایه‌سازی اطلاعات شبکه‌ای، بیشترین توجه را به خود جلب کرده است. اگر در گذشته افراد ناچار بودند که برای استفاده از منابع کتابخانه، با صرف هزینه زیاد مسافتی را طی کنند و حتماً به کتابخانه بروند، امروز به یاری فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی و وجود کتابخانه‌های مجازی، نیازی به حضور فیزیکی در کتابخانه‌ها نیست و افراد می‌توانند در هر زمان و مکان و سریع‌تر از گذشته به دایره

المعارفها، نمایه‌ها، کتابشناسی‌ها، پایگاه‌های اطلاعاتی و سایر منابع الکترونیکی موجود در کتابخانه مجازی دسترسی پیدا کنند و از آن‌ها استفاده نمایند. این امر به معنای هدر نرفتن زمان و کاهش چشمگیر هزینه رفت و آمد افراد است.

ویژگی‌های کتابخانه مجازی

رابرت «تراویکا» پنج ویژگی برای کتابخانه مجازی بیان می‌کند:

- ۱- کاربران، معمولاً دور از کتابخانه مستقرند و بیشتر روش‌های ارتباط مجازی، علائم و نشانه‌های لازم برای فهم، از قبیل ارتباط چشمی و آهنگ صدا را از دست می‌دهند.
- ۲- اطلاعات مجازی از منابع الکترونیکی متمایز، و اغلب انحصاری است و با درجات کاربر پسندی متفاوتی انتخاب می‌شوند.
- ۳- اطلاعات به کاربرانی که در خارج از کتابخانه قرار دارند، ارائه می‌شود و نقش و تاثیر کتابدار بر موفقیت در امر تبادل اطلاعات مرجع ممکن است محدود به یافتن منابع و برقراری ارتباط باشد.
- ۴- کتابداران کتابخانه‌های مجازی به مهارت‌های مدیریت دانش برای تجزیه و تحلیل و پیش‌بینی نیازهای اطلاعاتی کاربران نیاز دارند.
- ۵- کتابخانه‌های مجازی پویا هستند؛ وظایف، رسالت، سازمان و خدمات کتابخانه‌های مجازی باید انعطاف‌پذیری خود را حفظ کرده و پذیرای تغییرات باشند. پات e-learning (pat) یا یادگیری الکترونیکی، شیوه‌ای جدید در آموزش است که با ارائه و اداره فرصت‌های یادگیری برای ارتقای دانش و مهارت از طریق اینترنت و شبکه‌های کامپیوتری می‌پردازد. یادگیری الکترونیکی نه تنها مفاهیم سنتی معلم "به‌عنوان منبع اطلاعات"، محصل "به‌عنوان جاذب اطلاعات معلم" و کلاس درس و کارگاه "به‌عنوان تنها محیط یادگیری" را متحول ساخته بلکه ماهیت تحصیل و دانش‌اندوزی را نیز از آموزش به یادگیری تبدیل کرده است و در حال حاضر، روش‌های سنتی آموزش دیگر قادر به پاسخگویی به نیازهای رشد و گسترش مداوم مهارت‌های آموزشی نیستند. فن‌آوری‌های جدید فرصت‌های بیشتر، جدیدتر و جذاب‌تری را برای یادگیری ارائه می‌کنند مانند فرصت کسب تجربه یادگیری متناسب با توانایی و شیوه یادگیری هر دانشجو.

- پناهی، سیروس "کتابخانه‌های مجازی و تفاوت‌های آن با کتابخانه‌های الکترونیکی و دیجیتال" فصلنامه کتاب، دوره چهاردهم، ص. ۹۹-۱۰۶

یادگیری الکترونیکی از طریق کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات مرزهای دسترسی و مرزهای زمانی را درهم شکسته و ابزارهای جدید را برای یادگیری به فراگیران ارائه می‌کند.

یادگیری الکترونیکی چیست؟

واقعیت آن است که یادگیری الکترونیک از نظر افراد گوناگون معانی متعدد دارد. اصطلاح E-learning برای نخستین بار در سال ۲۰۰۱ جنبه همگانی به خود گرفت. این اصطلاح در آن زمان به معنای آموزش مبتنی بر کامپیوتر بود، که از طریق اینترنت و اینترنت ارائه می‌شد و در واقع جایگزین آموزش مبتنی بر وب شد. پس از

آن در زمینه ماهیت و مفهوم یادگیری الکترونیکی تعاریف و نظریه‌های متعددی ارائه شد که شاید در هریک از آنها تنها به بخشی از ماهیت کلی یادگیری الکترونیکی پرداخته شده است.

- محمدی فرد، داود: "شناخت و پیاده سازی کتابخانه های دیجیتال و مجازی" تهران: چاپار، ۱۳۸۵

با تعمق در ساختار یادگیری الکترونیکی می‌توان یادگیری الکترونیکی را به‌طور کلی یک مدل آموزش انعطاف‌پذیر جامع و فراگیر دانست که فرآیند یادگیری را با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و از طریق منابع گوناگون و متنوع میسر می‌سازد به‌گونه‌ای که فراگیران امکان انتخاب زمان و مکان آموزش و قالب و ابزار آموزشی دلخواه و مناسب با نیازها و شرایط خاص خود را دارا می‌باشند. فناوری‌هایی چون اینترنت، نرم‌افزارهای آموزشی، کلاس‌های مجازی، کتاب‌های الکترونیکی، کنفرانس‌های ویدئویی، گروه‌های مباحثه، پست الکترونیکی و گفت‌وگوی اینترنتی از جمله ابزارهایی هستند که در سیستم یادگیری الکترونیکی به فرد کمک می‌کنند تا به سرعت و سهولت به خودآموزی بپردازد. انعطاف‌پذیری این مدل آموزشی موجب می‌شود تا افرادی که به دلایلی چون تعهدات شغلی، شخصی و اجتماعی قادر به حضور فیزیکی در کلاس‌های درسی نیستند، از امکانات تحصیل، آموزش و یادگیری بهره‌مند شوند. یکی دیگر از مصادیق استفاده از آموزش الکترونیکی، در شرایط وقوع بحرانهای بزرگ از جمله بحران جهانی همه‌گیری و شیوع ویروس کوید ۱۹ در یک سال گذشته است که با توجه به عدم توانایی حضور در مدارس و دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و تحقیقاتی، نقش این نوع آموزش بسیار پررنگ و قابل توجه بوده است. ازسوی دیگر، در این مدل آموزشی نیازی به صرف هزینه‌های زیاد برای تأمین اسناد، اختصاص فضای آموزشی و سایر امکانات فیزیکی برای آموزش نیست. به این ترتیب، دانشجویان می‌توانند از هر نقطه‌ای از جهان با یکدیگر و با استادان خود ارتباط برقرار کرده و به طرح دیدگاه‌ها و سئوالات خود بپردازند، پروژه‌های درسی خود را تکمیل کرده و به‌طور مداوم مورد ارزیابی قرار گیرند. بدیهی است که یادگیری الکترونیکی همانند دیگر فرایندهای یادگیری بر ارتباطات مؤثر دانش بشری متکی است.

در واقع، تأثیرگذاری یادگیری الکترونیکی وابسته به ایجاد ارتباطات متقابل بین فراگیران و استادان از یک‌سو و بین خود فراگیران ازسوی دیگر می‌باشد. فناوری‌های پیوسته، اعم از همزمان مانند "ویدئو کنفرانس" و غیر همزمان مانند "پست الکترونیکی"، موجب استحکام بیشتر این تعامل و همکاری خواهند شد.

- ویشواناتان، ت؛ برنایی، زرین تاج؛ گوپتا، ر.ج. "کشف دانش در کتابخانه های رقومی" ترجمه محسن عزیزی، ۱۳۷۷

مزایای یادگیری الکترونیکی

با به‌کارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی مثل اینترنت، فراگیر پشت یک رایانه می‌نشیند و به کمک صفحه کلید رایانه با معلم یا منبع اطلاعاتی که کیلومترها دورتر است، به تعامل می‌پردازد. در این نوع یادگیری فرد فرصت دارد تا مطالب درسی یا صحبت‌های معلم را مرور کند، به انجام تکالیف و تمرین‌ها بپردازد و با معلم و سایر فراگیران از طریق تالارهای گفتگو کنش متقابل داشته باشد. در یادگیری الکترونیکی، در زمان آموزش صرفه‌جویی می‌شود و مشکل اضطراب ناشی از تعامل رودرروی فراگیر با مربی و سایر فراگیران به کمترین میزان می‌رسد. کانتومی، چلاریو و پورتا مزایای یادگیری الکترونیکی را چنین برمی‌شمردند.

- ۱- برای برقراری ارتباط کلاسی زمان زیادی صرف نخواهد شد.
- ۲- فراگیر می‌تواند هر زمان که لازم است به یادگیری بپردازد.
- ۳- فراگیر می‌تواند از مکان شخصی خود مثل اداره، خانه و نظایر آن به یادگیری بپردازد.
- ۴- این امکان وجود دارد که فراگیر، هم‌زمان با انجام کار خود به یادگیری نیز بپردازد.
- ۵- برای سازمان آموزشی هزینه کمتری نسبت به برنامه‌ها سنتی صرف می‌شود.
- ۶- آموزش در یادگیری الکترونیکی، جذاب‌تر و انعطاف‌پذیرتر است.
- ۷- تعامل فراگیران با یکدیگر بیشتر است.

این نوع یادگیری می‌تواند برای فراگیران خاصی که مشکل زبان یا معلولیت دارند یا کمرو هستند، مؤثرتر باشد.

- پناهی، سیروس "کتابخانه‌های مجازی و تفاوت‌های آن با کتابخانه‌های الکترونیکی و دیجیتالی" فصلنامه کتاب، دوره چهاردهم، ۱۳۸۲ ص. ۹۹-۱۰۶

نظر ورکی این است که یادگیری الکترونیکی، قابلیت گسترش و پذیرش از سوی افراد جامعه را دارد. وی بیان می‌کند که به واسطه گسترش یادگیری الکترونیکی افراد در هر گوشه از جهان فرصت‌هایی را برای کسب دانش به دست می‌آورند.

او خود یادگیری، حضور در گروه‌های بحث، امکان اظهار نظر به صورت گسترده از سوی افراد و یادگیری مشارکتی را از مزایای یادگیری الکترونیکی می‌داند و به آینده این نوع یادگیری امیدوار است.

از دیگر مزایای یادگیری الکترونیکی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- آموزش را عموم مردم می‌توانند یاد بگیرند.
- ۲- به صورت دوطرفه می‌باشد.
- ۳- نتیجه آموزش و یادگیری شما سریعتر مشخص می‌شود.
- ۴- استفاده از امکانات Multimedia مطالب بیشتر در ذهن می‌ماند.

در حقیقت E-learning آوردن یادگیری برای مردم است نه آوردن مردم برای یادگیری

کتابخانه‌ها و یادگیری

کتابخانه‌ها از زمانی که بوجود آمدند، در بردارنده آثار مکتوب مربوط به دانش بشری بوده‌اند و هم‌اینک با تحولات روزافزون در جهان فناوری، منابع الکترونیکی بتدریج جای منابع چاپی را می‌گیرند.

کتابخانه‌ها در طول تاریخ، وسیله‌ای برای تسهیل جریان اطلاعات بوده‌اند و هدف آنها ارائه بهترین خدمات برای تأمین نیازهای اطلاعاتی مراجعان بوده است.

کتابخانه‌ها با آموزش و پژوهش، پیوندی ناگسستنی دارند. آنها مکانی برای انتقال دانش و اطلاعات هستند. مراجعه‌کننده‌ای که به کتابخانه پا می‌گذارد و نیاز اطلاعاتی خود را مطرح می‌کند، می‌تواند با کمک کتابداران و

از طریق منابع موجود در کتابخانه، نیاز اطلاعاتی خود را برآورده سازد و کتابخانه که مجرای گستره اطلاعات است، انتقال دهنده اطلاعات تولیدشده به متقاضیان نیز هست و همچنین محیطی مناسب برای کسانی که قصد یادگیری دارند؛ چرا که کتابخانه، قلب جریان آموزش و پژوهش است. کتابخانه‌ها با تهیه منابع آموزشی، به مثابه یک پشتیبان مستحکم در عرصه یادگیری عمل می‌کنند. بار بزرگ تربیت نیروی انسانی بر عهده کتابخانه‌هاست و کتابخانه‌ها نقشی فعال و مهم برای گسترش دانش در جامعه‌ای که به آنها خدمت‌رسانی ایفا می‌نمایند.

نقش کتابخانه‌های مجازی در یادگیری الکترونیکی

به‌طور کلی، کتابخانه‌ها چه به صورت فیزیکی و چه به صورت مجازی در امر فراگیری سه نقش دارند:

- ۱- مکانی جهت به اشتراک گذاشتن منابع اطلاعاتی غنی
- ۲- نگهداری اندیشه‌ها
- ۳- حمایت، تسهیل و گسترش آموزش رسمی و غیررسمی در موسسه مادر

اگر بنا باشد که آموزش الکترونیکی وجود داشته باشد، باید کتابخانه‌ای هم موجود باشد تا افراد بتوانند برای مطالعات خود از آن استفاده نمایند. زمانی که یک کتابخانه به صورت فرامتن، منابع آموزشی را در دسترس فراگیران قرار می‌دهد، آنها می‌توانند نیازهای آموزشی خود را برآورده سازند. کتابخانه‌های مجازی، دسترسی فوری را به طیفی گسترده از منابعی که به صورت فیزیکی موجود نیستند، فراهم می‌کنند. در حالیکه کتابخانه‌های فیزیکی، محدود به زمان و مکان خاصی هستند، کتابخانه‌های مجازی بدون داشتن موانع فیزیکی، می‌توانند در هر لحظه از هر جا و از طریق یک ارتباط اینترنتی دسترسی به منابع خود را فراهم کنند.

-حسن زاده، محمد "فرایند کار یک کتابخانه مجازی (ساختار، محتوا، شیوه عمل و مدیریت)" فصلنامه اطلاع‌رسانی و کتابداری، شماره ۲۱ سال ۱۳۸۲

در کتابخانه‌های مجازی، یادگیری فرایندی مستقل از زمان و مکان می‌باشد.

به دلیل آنکه کتابخانه‌های مجازی حاوی اطلاعات روزآمد هستند، فرصت‌های مناسبی را جهت یادگیری فراهم می‌کنند. گردآوری منابع چندرسانه‌ای، امکان آموزش از راه دور را برای یادگیرندگان جهت استفاده از منابع کتابخانه‌ای فراهم کرده است. کتابخانه‌های مجازی، به‌واسطه ذخیره کردن منابع آموزشی و امکان بازیابی آنها از طریق شبکه‌ها، به امر یادگیری شبکه‌ای و الکترونیکی کمک شایانی کرده‌اند. بدون وجود کتابخانه‌های مجازی که به سازماندهی و نگهداری منابع الکترونیکی می‌پردازند، امکان دسترسی به منابع روزآمد جهت یادگیری غیرممکن است.

کتابخانه‌های مجازی، امکان تفکر خلاق و انتقادی، حل مساله، تصمیم‌گیری و... را برای کاربران فراهم می‌کنند. طراحی کتابخانه مجازی به یادگیرنده کمک می‌کند تا مفهوم اطلاعات را دریابند. کتابخانه‌های مجازی می‌توانند نقشی فراتر از تولید و توزیع منابع آموزش داشته باشند. ارائه خدمات مرجع، آموزش از راه دور به‌وسیله پست الکترونیکی یا به صورت پیوسته از جمله خدمات کتابخانه‌های مجازی در یادگیری الکترونیکی است.

با توجه به اهمیت یکپارچه سازی محیط های یادگیری مجازی و کتابخانه های دیجیتالی، موانع ترکیب بین کتابخانه های دیجیتالی و محیط های یادگیری مجازی در حال ناپدید شدن است. هر کدام از این دو محیط در تلاش هستند تا با ساماندهی اطلاعات بر روی شبکه و فراهم آوری ابزارهای مناسب، کاربران را در رفع نیازهای یادگیری شان کمک نمایند.

-سوزنا، کارل "پیشرفت های نو در فناوری و خدمات کتابخانه" ترجمه نجلا حریری زیر نظر عباس حری. تهران: کتابخانه ملی ایران، ۱۳۷۸

نتیجه گیری

اولین مساله که در یادگیری الکترونیکی با آن مواجه می شویم، تغییر در محیط فیزیکی یادگیری است. به بکارگیری ابزارهای فناورانه، باعث تغییر در محیط کلاسی و نقش معلم می شود.

در اینجا محدودیت زمانی از میان می رود و مفهوم کلاس گسترش می یابد.

بیشتر منابعی که با دیدی مثبت به یادگیری الکترونیکی نگریسته اند، یکی از مزایای این نوع یادگیری را توانایی آموزش و استفاده از منابع در هر لحظه از زمان و هر مکان، ذکر کرده اند. پس ما شاهد از میان رفتن موانع زمانی و مکانی در این نوع یادگیری هستیم. مساله اساسی این است که زمانی فراگیران می توانند در یک محیط یادگیری الکترونیکی، موفق باشند و به کسب اطلاعات و دانش بپردازند که منابع اطلاعاتی و آموزشی مورد نیاز آنها در دسترس شان باشد.

کتابخانه ها به خصوص کتابخانه های مجازی، با در اختیار داشتن منابع گوناگون، نقش زیادی را در توسعه دانش و آموزش ایفاء می کنند. آنها با فراهم کردن منابع روزآمد و دیجیتالی مورد نیاز افراد، در یادگیری الکترونیکی مشارکت فعال دارند.

فراهم کردن و توسعه فهرست ها و دروازه هایی از وبسایت ها، جهت دسترسی یادگیرندگان به منابع اطلاعاتی، از جمله فعالیت های کتابداران و کتابخانه در محیط مجازی می باشد. بنابراین خدمات کتابخانه ها با یادگیری الکترونیکی ادغام می شود. به این ترتیب، یادگیرندگان با به کارگیری هر یک از مدل های یادگیری، می توانند از طریق کتابخانه های مجازی، در هر جا که باشند؛ خانه، محل کار و... به منابع آموزشی و مقاله های تمام متن مورد نیاز خود که یاددهنده آنها را پیشنهاد می کند، دسترسی داشته باشند. که در یکسال اخیر و با توجه به شیوع بیماری کرونا، این ویژگی کمک شایانی به آموزش و استفاده از منابع برای دانش آموزان و دانشجویان و پژوهشگران ایجاد نمود. کتابخانه های مجازی آن دسته از موادی را که یادگیرندگان بخواهند به آنان عرضه خواهند کرد.

پینوشتها:

-
- i Information Technology
  - ii Communication Technology
  - iii Multimedia
  - iv Kag Gapen

منابع و مأخذ:

- آبرهام، الکساندر (۱۳۷۶). "کتابخانه‌ها و آموزش از راه دور" ترجمه حسین کیانی خوزستانی. فصلنامه کتاب، بهار و تابستان ۱۳۷۶، ص. ۱۲۵-۱۳۳
- آنجلو، باربارا. "کتابخانه مجازی چیست؟"، ترجمه حیدر مختاری. کاما، سال سوم، شماره ۱۴ و ۱۵ (فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۱).
- اصنافی، علی رضا؛ علی حمیدی. "نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه آموزش و دانش با تاکید بر نقش کتابخانه‌های مجازی". مجله الکترونیکی نما، دوره سوم، ش. دوم: ۱-۱۲.
- پناهی، سیروس. "کتابخانه مجازی و تفاوت‌های آن با کتابخانه‌های الکترونیکی و دیجیتال". فصلنامه کتاب، دوره چهاردهم، (تابستان ۱۳۸۲): ۹۹-۱۰۶.
- حسن‌زاده، محمد. فرایند کار یک کتابخانه مجازی (ساختار، محتوی، شیوه عمل و مدیریت)، فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی"، شماره ۱۳۸۲، ۲۱.
- سوزنا، کارل. "پیشرفت‌های نو در فناوری و خدمات کتابخانه: نوگرایی در خدمات اطلاع‌رسانی کتابخانه پارلمان جمهوری چک"، ترجمه نجلا حریری. برگزیده مقالات ایفلا ۷۸ (دانمارک: ۱۳ اوت - ۵ سپتامبر ۱۹۹۷)، زیر نظر عباس حری، به همت و ویراستاری تاج الملوک ارجمند، تهران، کتابخانه ملی ایران، ۱۳۷۸.
- محمدی فرد، داود. شناخت و پیاده‌سازی کتابخانه‌های دیجیتال و مجازی. تهران: چاپار، لنجوان، ۱۳۸۵.
- نیکنام، مهرداد. "مطالعه و آموزش استفاده‌کننده از کتابخانه و اطلاعات". فصلنامه کتاب، دوره یازدهم، (تابستان ۱۳۷۹): ۱۱۲-۱۱۳.
- ویشواناتان، ت؛ برنایی، زرین تاج؛ گوپتا، ر.ج. "کشف دانش در کتابخانه‌های رقومی"، ترجمه محسن عزیزی. اطلاع‌رسانی، دوره چهاردهم، (پاییز و زمستان ۱۳۷۷)
- مجیدی، اکبر. "نقش کتابخانه‌های دیجیتالی در پشتیبانی از آموزش الکترونیکی". فصل نامه علمی پژوهشی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات، دوره ۲۷، شماره ۲، زمستان ۱۳۹۰، ۳۶۹-۳۸۴

کتابخانه های دانشگاهی در دوران کرونا: گزارش نشست مجازی

شهناز غلامحسین نژاد

مقدمه

با شیوع ویروس کوید ۱۹ و اختلال در زندگی انسان، کتابخانه و فعالیت های آن نیز تحت تاثیر آن قرار گرفت و مسئولان کتابخانه ها تا مدتی سردرگم به دنبال راهی برای ارتباط با جامعه کتابخوان بودند. هر چند برخی از کتابخانه ها از جمله کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از قبل بستر ارتباط مجازی را فراهم کرده بودند، ولی باز هم با چالش ها و مسائلی روبه رو شدند. در این راستا کتابخانه ها با همفکری، همراهی و همیاری با یکدیگر می توانند مشکل امانت کتاب به صورت حضوری یا فیزیکی و ارتباط با کاربران و استفاده کنندگان کتابخانه ها را به عنوان یکی از مشکلات اصلی کتابخانه ها در دوران کرونا، حل نموده و روش ارتباط مجازی را پررنگ تر و بهینه تر کنند. در این زمینه همفکری و آشنایی با شیوه های ارائه خدمات کتابخانه های دانشگاهی کشور در دوران کرونا می توانست راه گشای ادامه فعالیت های کتابخانه ای باشد. با توجه به اهمیت این موضوع، با برنامه ریزی و هماهنگی هایی که انجام شد، نشست مجازی در خصوص خدمات کتابخانه های دانشگاهی در دوران کرونا به صورت ملی با میزبانی مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد برگزار گردد. هدف این نشست استفاده کتابخانه های دانشگاهی از تجربیات یکدیگر در راستای ارائه خدمات موثر در دوران کرونا بود. در ادامه گزارش این نشست مجازی ارائه می شود.

شرح گزارش

نشست مجازی ساعت ده صبح روز سه شنبه ۲۵ آذر ماه برگزار شد و دکتر زهره عباسی رئیس مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد به عنوان میزبان این نشست توضیحاتی در خصوص کتابخانه و موجودیت آن و نیز بخش ها و مسایل مربوطه بیان نموده و در ادامه سخنرانان به ترتیب به بیان دیدگاه ها و اقدامات خود در این رابطه پرداختند.

ابتدا دکتر محسن حاجی زین العابدینی رئیس کتابخانه دانشگاه شهید بهشتی بیان داشت که ارائه خدمات کتابخانه از جمله امانت و تمدید کتاب ها به صورت خودکار انجام می گیرد. علاوه بر این کتابخانه با ایجاد ایمیل جدید برای دانشجویان و برقراری امکان دسترسی آنها به منابع چاپی یا اسکن منابع، برقراری ارتباط تلفنی با کارکنان و معرفی پایگاه های اطلاعاتی و سایت های دانلود رایگان به کاربران به فعالیتهای خود ادامه داده و بستر خوبی برای این منظور فراهم کرده است. دکتر حاجی زین العابدینی در ادامه بیان داشت، فعالیت های پژوهشی و ترجمه مقالات با موضوعات کرونا و کوید نوزده و گندزدایی منابع و تجهیزات کتابخانه هنوز ادامه دارد و تقویت شده است. در این ایام همکاران و کاربران کتابخانه فرصتی برای بازبینی و وجین مجموعه های خود داشته و جذب کتاب های هدایی به کتابخانه را فراهم ساخته اند. جذب کارورز آنلاین در بخش های مختلف و نیز آموزش مجازی به آنها از دیگر فعالیت های این کتابخانه بود. همچنین، اطلاع رسانی شماره تماس های همکاران

و پاسخگویی ۲۴ ساعته کتابداران به کاربران و استفاده کنندگان کتابخانه و اسکن منابع خاص و در اختیار قراردادن آن از دیگر خدمات این کتابخانه بود.

دکتر رسول زوارقی رئیس کتابخانه مرکزی دانشگاه تبریز نیز اعلام داشتند که این دوره فرصتی را به وجود آورد که متخصصان علم اطلاعات، هویت خود را نشان داده و به جامعه ثابت کنیم که حذف کتابخانه ها میسر نیست و بدون وجود کتابخانه، جامعه و کاربران کتابخانه ها با مشکل جدی رو به رو خواهد شد. کتابخانه های دانشگاهی محور اساسی هر دانشگاه هستند. اولین پروتکل دانشگاه تبریز در فروردین ماه منتشر و دسترسی دانشجویان به کتابخانه از راه دور کلید خورد. ارائه خدمات به صورت مخزن باز به بسته تغییر کرد و نیازهای اطلاعاتی مراجعان و کاربران؛ دریافت و منابع درخواستی، در اختیار آنها قرار گرفت. تنها مشکل و چالش اساسی تهیه منابع فارسی و اسکن آن ها بود. با عضویت در پایگاه های نورمگز و سیویلیکا مشکل مقالات و دسترسی اعضا هم حل شد به طوری که روزانه ۲۰۰ عضو جدید در این پایگاه ثبت نام داشتند. کارگاه های مختلفی از جمله کارگاه اخلاق در دانشگاه، انتشارات و نشریه علمی، اخلاق زیست پزشکی و... به صورت مجازی برگزار برنامه های دیگر کتابخانه نیز همچون روال قبل به صورت مجازی انجام شد. علاوه بر این کتاب های دانشگاه به صورت الکترونیکی منشر شده و در اختیار کاربران قرار گرفت؛ همچنین دو مجموعه خاص یکی خدمات اطلاعاتی به نابینایان و دیگر مجموعه ترکی و آذربایجان شناسی ارائه شد و با استفاده از مشاوره و همفکری با کتابداران راه های ارائه خدمات غیر حضوری در کتابخانه، بررسی و پیگیری شد.

در ادامه، مزارعی، معاونت کتابخانه مرکزی دانشگاه شیراز در خصوص فعالیت های مجازی بیان داشتند که فعالیت های این مرکز با برنامه ریزی و تهیه زیر ساخت ها شروع شد و با تهیه اسکنر و اسکن کردن منابع در سی اس ایتید و بارگذاری آن در سیستم های آموزشی و نیز گزاری از کتابهای پر استفاده در سی و تهیه pdf آن ها تا حدودی مشکل مراجعان را مرتفع ساخته و این منابع را به شکل فقط خواندنی در معرض استفاده کاربران و دانشجویان قرار دادند. همچنین، از برخی ناشرین مجوز دانلود کتاب ها گرفته شد و در نرم افزار کتابخانه بارگذاری شد. با تحصیلات تکمیلی دانشگاه هماهنگی شده و شماره تماس های صحافان در اختیار دانشجویان قرار گرفت و تسویه حساب بدون حضور دانشجو انجام شد. پایان نامه ها وارد سامانه شده و دسترسی به آن با دریافت مبلغی اندک امکان پذیر شد. تعدادی از کارکنان نیز ماموریت یافتند که کلیه نشریات کتابخانه های دانشگاه های شیراز را بررسی و برای اشتراک منابع تدابیری اتخاذ نمایند. مشکل این کتابخانه نیز کتاب های فارسی و چالش تهیه اسکن آن ها و نیز نبود زیر ساخت ها و اینترنت برای برخی از دانشجویان در مناطق محروم بود. پیشنهاد ایشان تهیه نسخ الکترونیکی کتاب ها توسط ناشران و ایجاد دسترسی کتابخانه ها و اعضای آن به این منابع و نیز طراحی سالن های مطالعه و دسترسی نوبتی کاربران و اعضا به سالن های مطالعه بود.

دکتر مهدی طاهری رئیس کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی نیز تهدید کرونا و تبدیل آن به فرصت و هویت بخشی کتابخانه ها را عامل خوبی بیان کرده و اعلام کردند که کتابخانه مجازی و دیجیتال این دانشگاه از سال ۹۳ فعالیت خود را آغاز کرده و تا کنون ادامه دارد و کلیه امور به صورت مجازی انجام می شود. کتابخانه دیجیتال این دانشگاه با بیش از ۲۵۰ هزار شی دیجیتال و ۳ هزار عنوان پایان نامه قبل از انقلاب و میز مرجع مجازی که دپارتمان های مختلف دارد در حال سرویس دهی به کاربران است. "موبایل اپ" نیز کار دیگر این کتابخانه بوده که در دسترس همه کاربران کتابخانه قرار گرفته است. جستجوی یکپارچه نیز از طریق سامانه "به پژوه" انجام و امکان دستیابی به منابع دیگر کتابخانه ها به ویژه تک تاب، کتابراه، فیدیبو و... جستجوی منابع آنها فراهم شد و اعتباری برای دانشجو و استاد به منظور استفاده از این سامانه، در نظر گرفته شود. لیست نیازهای اساتید تهیه و جهت اسکن کتابهای مورد نیاز اقدام شد و هر چند مشکل فایل الکترونیکی کتاب های فارسی همچنان وجود داشت ولی به منظور رفع این مشکل طی مکاتبه با برخی ناشران نسخ الکترونیکی کتاب های مورد نیاز اساتید خریداری شد. برای تسویه حساب نیز با در اختیار گذاشتن ایمیلی خاص این امر نیز به صورت مجازی انجام می شود.

سپس رقابی معاون کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف نیز برنامه های انجام شده در کتابخانه را به قرار ذیل معرفی کردند: برگزاری نمایشگاه کتاب های خاص به صورت مجازی، تغییر سالن های کتابخانه از حالت فقط مطالعه و برگزاری نشست های کتابخوانی و جلسات شعر و... ایجاد خدمات غیر حضوری، تهیه آیین نامه های جدید، حذف دریافت پایان نامه های چاپی، الکترونیکی شده عضویت اعضا، بسته شدن فضای مطالعه و مجوز ورود تحصیلات تکمیلی به این مجموعه.

دکتر عاطفی رئیس کتابخانه دانشگاه سهند تبریز، اطلاعاتی در خصوص کتابخانه و آمار موجودی مخزن، داده و اقدامات انجام شده در کتابخانه از جمله ایزوله کردن بخش ها، نصب دستگاه ضد عفونی در ورودی کتابخانه، دسترسی به پایگاه های اطلاعاتی برای مقاطع دکترا و ارشد و نیز برگزاری نشست های تخصصی را جزو فعالیت های انجام شده در این دانشگاه معرفی کردند. از چالش های این دانشگاه نبود زیرساخت های سخت افزاری و نرم افزاری و بودجه اندک کتابخانه بود و نیز راه کارهای ایشان تجهیز کتابخانه به سخت افزار و نرم افزار به روز و نیز تقویت جایگاه کتابخانه ها به عنوان یاوران پژوهشی، تقویت اشتراک منابع و تخصیص سه درصد بودجه پژوهشی دانشگاه به کتابخانه ها بود.

درخوش، رئیس اداره خدمات فنی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نیز همکاری بین ۵۱ کتابخانه دانشگاهی تهران و سعی در برقراری ارتباط بین این کتابخانه ها، نگارش طرح دورکاری برای بخش های خدمات فنی، بررسی و انجام کارهایی که تا کنون فرصت انجامش نبوده، فهرست نویسی منابع غیر کتابی، انجام فعالیت های مربوط به ۱۱ مجموعه اهدایی، اسکن مجموعه های اسناد تاریخی، چاپ های سنگی و اسکن میکرو فیلم ها را از جمله خدمات این کتابخانه در دوران کرونا بیان کردند. علاوه بر این به دلیل نبود مستندات برای ارائه خدمات به صورت استاندارد، کمیته های مختلف ایجاد و گزارش دورکاری هفتگی دریافت و مستند شده و دستنامه هایی هم در این خصوص تهیه شد و در سایت شورای هماهنگی قرار گرفت. همچنین آیین نامه امانت دیجیتال تهیه و مجوز حقوقی گرفت.

دکتر اسدی از کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف نیز در خصوص مطالعه چند دانشگاه از جمله دانشگاه های چین و بررسی اقدامات آنها در این زمینه و نیز بحث اشاعه اطلاعات و نوآوری در خدمات بایدهایی را ارائه دادند. اطلاع رسانی و ارائه خدمات کتابخانه، دسترسی از راه دور به منابع، خدمات پژوهشی و ارائه مشاوره های اطلاعاتی، بهبود خدمات ۲۴ ساعته، تقویت آموزش و خدمات از فعالیت های کتابخانه این دانشگاه بود و از جمله پیشنهاد های ایشان برای ارائه خدمات بهتر در این دوران، امکان پذیری ارتباط بهتر و موثر تر اینترنتی و فضای مجازی و نیز رفع موانع نسخ الکترونیکی منابع بود.

دکتر زره ساز عضو هیات علمی دانشگاه خوارزمی نیز بیان داشتند که در این دوران، آموزش مجازی و برگزاری کارگاه های مجازی را دنبال کرده و از فضای مجازی بیشترین بهره را گرفته اند. از جمله این فعالیت ها این بود که باشگاه کتاب را که قبلا ایجاد کرده بودند در دوران کرونا بصورت مجازی برگزار می کنند و کتابخانه مرکزی به عنوان هسته اصلی این درگاه معرفی شد و شیوه های مختلف کتابخوانی طراحی، تازه های نشر معرفی و نشست های نقد و بررسی کتاب صورت گرفت.

مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد نیز در این راستا فعالیت های چشم گیری داشته و با شروع همه گیری کرونا و تعطیلی مراکز آموزشی و کتابخانه های دیگر دست به کار شده و چون از قبل بستر انجام برخی امور به شیوه دورکاری آماده بود بسیاری از فعالیت های کتابخانه به صورت دورکاری انجام شد. برخی فرآیندها مانند حذف رزرو کتابها، تسویه حساب، تمدید کتابهای امانی و ... به صورت خودکار انجام گرفت. پایان نامه های دانشگاه نیز از طریق پرتال دانشجویان و کارمندان دانشگاه قابل دسترس شد. درخواست و تحویل مدرک از طریق طرح امین امکان پذیر بوده و هست.

علاوه بر این، در بخش مرجع کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد، کلیه امور به صورت مجازی و از طریق ایمیل، چت آنلاین و نیز تلفن انجام می شود. بخش اطلاع رسانی نیز با وجود پایگاه های اطلاعاتی خریداری شده و نیز سامانه های موجود

به خوبی پاسخگوی کاربران و استفاده کنندگان دانشگاهی و غیر دانشگاهی است و همکاران این بخش نیز پاسخگویی آنلاین و مجازی داشته و دارند. کلیه اطلاع رسانی ها از طریق سایت کتابخانه و دانشگاه و سایر بسترهای مجازی صورت می گیرد. در بخش فهرست نویسی نیز کارها به شکل دورکاری تعریف شده و دوستان و همکاران بخش شیفتی و یا دورکار مشغول ارائه فعالیت و انجام خدمات هستند. مشاوره اطلاعاتی کتابخانه با حضور چندین نفر از متخصصین این مجموعه به صورت مجازی در حال ارائه خدمات است و نیز کارگاه های آموزشی همچنان برگزار شده و علاقه مندان به صورت غیر حضوری در این کارگاه ها شرکت و در پایان دوره نیز گواهینامه خود را دریافت می کنند. در بخش نشریات نیز کارها دورکار شده و نیز همکاران پاسخگوی نیازهای کاربران هستند. بخش سفارشات کلیه خدمات خود را غیر حضوری انجام داده و درخواست های خرید از طریق سامانه سدف دانشگاه دریافت و خرید ها و سفارش ها از طریق درگاه های ارتباطی ناشران انجام شده و همچنان مجموعه رو به رشد و فزاینده است.

نتیجه گیری

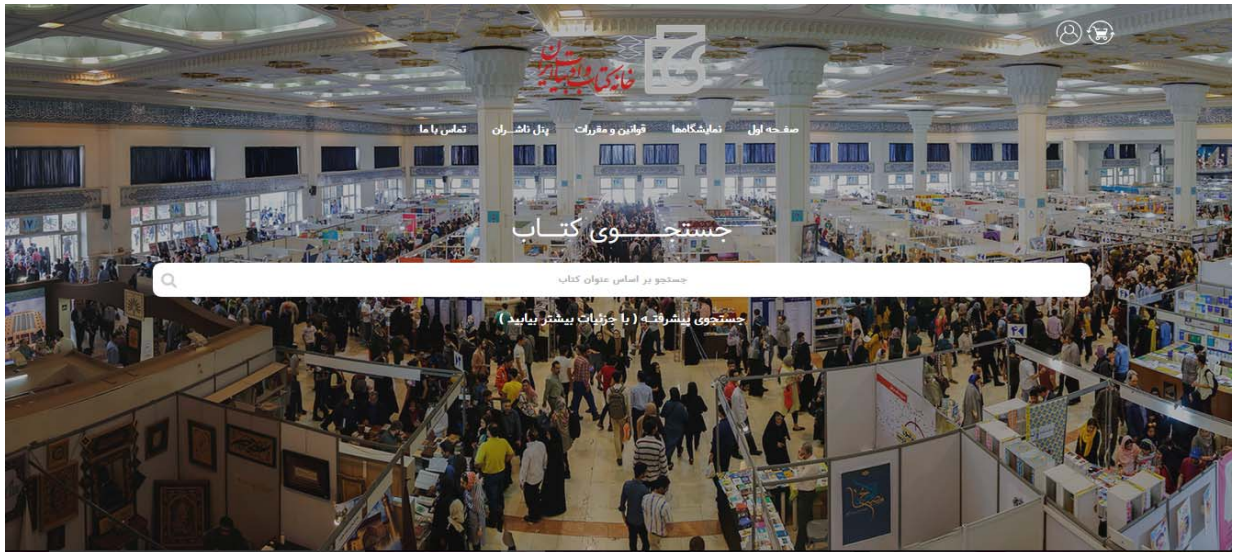
با توجه به شنیده ها و مطالب ارائه شده توسط روسا و کتابداران دانشگاه های مدعو، شیوه های ارائه خدمات مجازی در همه کتابخانه تقریباً یکسان بود و ضعف زیر ساخت های شبکه ای و نرم افزارها و نیز چالش اساسی دیجیتال سازی کتاب های فارسی از مشکلات عمده دانشگاه ها است که قرار شد با پیگیری بیشتر و نیز برگزاری نشست های مجدد راه حلی برای این موضوع پیشنهاد و بررسی شود. همچنین پیشنهاد شد، ارتباط موثر تر و بیشتری بین کتابداران رقم خورده و همکاری های بین کتابخانه ای بیشتر و پررنگ تر گردد. به طور کلی مباحث و پیشنهادات ذیل در این نشست مطرح گردید.

- ایجاد بستر ارتباطی موثر در شیوه ارائه خدمات به مراجعان و کاربران
- تهیه نسخ الکترونیکی کتاب ها و تعیین تکلیف وضعیت کتاب های فارسی با رعایت حق مولف و کپی رایت
- ایجاد بستر ارتباطی بین دانشگاه های کشور و ارتباط مجازی و نیز استفاده از ظرفیت های فضای مجازی
- استفاده از آیین نامه ها و طرح های تولید شده کتابخانه ها
- ایجاد کانال یا گروهی برای تبادل اطلاعات بیشتر و بررسی های بهتر حول این مساله.

این نشست ساعت ۱۳ به پایان رسید.

گزارش اجمالی از فرایند نمایشگاه مجازی و بحران کرونا

رقیه دهستانی

نمایشگاه های کتاب یکی از بهترین فرصت هایی بوده تا بازار نشر علاقمندان به کتاب را به سمت خود جذب نماید. در این فرصت کتابخانه های دانشگاهی نیز با استفاده از امکانات موجود که در اختیارشان قرار داده می شود در تهیه و تامین منابع مورد نیاز برای دانشجویان و اساتید و پژوهشگران اقدام می کنند. دانشگاه فردوسی مشهد همه ساله در اردیبهشت ماه با اعزام نیروی انسانی خود و اختصاص بودجه سعی در تهیه منابع مفید و روز آمد می نماید. اما امسال شکل نمایشگاه نیز به دلیل کرونا و فاصله گذاری اجتماعی تغییر کرد.

نمایشگاه مجازی کتاب تهران

نمایشگاه مجازی کتاب تهران به مدت شش روز از اول تا ششم بهمن ماه ۱۳۹۹ فعالیت خود را آغاز کرد که البته چند روزی به زمان نمایشگاه اضافه شد. روز نخست نمایشگاه سایت با حجم عظیمی از مشکلات فنی روبرو شد تا جایی که مدیران نمایشگاه ناچار به از دسترس خارج کردن سایت نمایشگاه برای ارتقای فنی شدند. بعد از رفع مشکل فنی کار کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی با فعال شدن بن سازمانی و اختصاص کد آغاز شد. طی مکاتبات و هماهنگیهای اداری که قبل از تاریخ

نمایشگاه انجام شده بود، مسئول بخش سفارشات به عنوان نماینده دانشگاه فردوسی به وزارت فرهنگ و ارشاد معرفی شده و بن تخفیف در اختیار ایشان قرار گرفت و در سایت نمایشگاه فعال شد.

کارشناسان تامین منابع علمی در بخش سفارشات اقدام به تهیه گزارش از لیست خرید کتاب در سامانه کتابخانه کردند این لیست بر اساس درخواستهای ارسالی از کتاب های فارسی و لاتین که از اعضاء دانشگاه اعم از دانشجو، استاد و یا کارمند رسیده است تهیه می شود. این عناوین قبلا در سایت کتابخانه مرکزی و دفتر ثبت کتابخانه مرکزی بصورت کلید واژه ای جستجو و در صورت موجود بودن در کتابخانه مرکزی از لیست اولیه با پاسخ به سفارش حذف شده اند. سپس لیست نهایی با موجودی نمایشگاه مجازی چک میشود و در صورت موجود بودن در نمایشگاه علامت دار میشود تا برای خرید نهایی آماده شود. همچنین کتاب ها و عناوین مورد نیاز بخش امانت نیز با سایت نمایشگاه چک می شود. بخشی از کار نیز پیدا کردن عناوین تازه های مناسب در سال ۱۳۹۹ بود که از ناشران معتبر در کلیه رشته ها سعی شد انتخاب انجام گیرد. اینها بخشی از اقدامات قبل از خرید از نمایشگاه مجازی بود. پس از فعال شدن سایت نمایشگاه برای خرید نماینده خرید با وارد کردن نام کاربری و کلمه عبور وارد پلن کاربری میشود و خرید با جستجوی کلید واژه ای در قسمت جستجوی پیشرفته برای تک تک عناوین آغاز می شود.

مزایا و معایب نمایشگاه مجازی و مقایسه با نمایشگاه حضوری

هرچند تکنولوژی و استفاده از اینترنت همیشه جذاب و در عین حال زندگی را برای انسان آسان ساخته است اما اگر در حین جستجوی منابع درخواستی برای خرید در سایت نمایشگاه کتاب آن هم در مقیاس و حجم زیاد در اولین روز با قطع شدن چند ساعته سایت خرید مواجه شوید دچار اضطراب و نگرانی خواهید شد و عملا دست شما بسته خواهد بود. اما این مشکل خوشبختانه در روزهای بعد حل شد و کارشناسان تا مین منابع علمی در بخش سفارشات به خوبی خرید را تا روز آخر مدیریت کردند. بعد از تمام شدن مرحله خرید حالا باید منتظر نتیجه بود و اینکه بسته های پستی چگونه دریافت خواهد شد. بر اساس تفاهم نامه همکاری بین معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و شرکت ملی پست جمهوری اسلامی ایران، شرکت پست همکاری بسیاری خوبی را در رساندن بسته های پستی انجام داد و همه بسته ها تقریبا به موقع به کتابخانه تحویل شد. اما در این میان بسیاری از ناشران کتاب ها را بدون فاکتور پست کرده بودند که این برای امور اداری و رد شدن سند مالی ایجاد مشکل می کند. تعداد بسیار زیادی کتاب کسری از لیست خرید اولیه پیدا شد که تمامی اینها نیازمند پیگیری و ارتباط تلفنی بود.

یکی از مزایای خرید حضوری در نمایشگاه کتاب چک کردن عناوین با فاکتور به لحاظ تعداد و مطابقت عناوین با فاکتور می باشد که توسط کارشناسان اعزامی برای خرید انجام میگردد و شکل فیزیکی کتاب قابل مشاهده است. اما هنگام خرید آنلاین از نمایشگاه مجازی متأسفانه امکان بازبینی کتاب و بررسی شکل ظاهری وجود ندارد و ممکن است خرید نامناسبی صورت بگیرد. مثلا در سایت خرید نمایشگاه مجازی تصویر جلد کتاب در زمینه زمین شناسی وجود دارد ولی بعد مشخص میشود که این کتاب یک مدل نقاشی زمین شناسی است و برای دانشگاه و گروه زمین شناسی مناسب نیست یا ممکن است اشکالاتی در چاپ کتاب وجود داشته باشد که بعد از ارسال کتاب متوجه شویم.
